

มหาวิทยาลัยมหิดล
คณะแพทยศาสตร์
ศิริราชพยาบาล

บทที่ 13

กายภาพบำบัดก่อนการผ่าตัด
ในผู้ป่วยบาดเจ็บไขสันหลัง

เวชศาสตร์ทันยุค 2567

HEALTHCARE
SUSTAINABILITY

กองบรรณาธิการ

คณะกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือเวชศาสตร์ทันยุค 2567
คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล

กายภาพบำบัดก่อนการผ่าตัด ในผู้ป่วยบาดเจ็บเอ็นไขว้หน้า

Preoperative Physical Therapy in Patients with Anterior Cruciate Ligament Injury

อภิชา ทศพรศุภลักษณ์
ปัทมา รังสิยานนท์
ศิระ บุญประสพ

บทนำ

รยางค์ขาเป็นส่วนที่สามารถเกิดการบาดเจ็บจากกิจกรรมกีฬา หรือการออกกำลังกาย ซึ่งพบถึงร้อยละ 14 เมื่อเทียบจากการบาดเจ็บบริเวณอื่น ๆ ของร่างกาย และข้อเข่าเป็นจุดที่เกิดการบาดเจ็บได้มากถึงร้อยละ 45 ของรยางค์ขา⁽¹⁾ นอกจากนี้ ยังพบว่าเอ็นไขว้หน้ามีการบาดเจ็บร้อยละ 20 เมื่อเทียบกับโครงสร้างส่วนอื่นบริเวณข้อเข่า ปัจจุบันการรักษาการบาดเจ็บเอ็นไขว้หน้าที่นิยมคือการผ่าตัด ซึ่งในประเทศไทยมีจำนวนผู้ป่วยที่ได้รับการผ่าตัดเอ็นไขว้หน้ามากกว่า 200 รายต่อปี โดยผู้ป่วยกลุ่มนี้มีอายุเฉลี่ย 28.52 ปี และร้อยละ 88 เป็นเพศชาย⁽²⁾

การรักษาทางกายภาพบำบัดในภาวะบาดเจ็บเอ็นไขว้หน้าเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยฟื้นฟูให้ผู้ป่วยกลับมาใช้ชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงระยะเวลาก่อนการผ่าตัด ทั้งนี้แนวทางในการบำบัดฟื้นฟูจะพิจารณาตามระยะ

การบาดเจ็บ และอาการแสดงของผู้ป่วย ดังนั้นการทำการกายภาพบำบัดอย่างเหมาะสมจะมีส่วนสำคัญในการช่วยป้องกันการบาดเจ็บเรื้อรัง การบาดเจ็บซ้ำซ้อน และยังช่วยให้ผู้ป่วยสามารถกลับมาทำกิจกรรมที่ต้องใช้การเคลื่อนไหวข้อเข่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กายวิภาคศาสตร์ และชีวกลศาสตร์ เอ็นไขว้หน้า

เอ็นไขว้หน้า (anterior cruciate ligament) เป็นโครงสร้างที่มีบทบาทสำคัญในการรักษาความมั่นคงของข้อเข่า และการเคลื่อนไหวของข้อเข่าในแนวหน้า-หลัง (antero-posterior translation) โดยเอ็นไขว้หน้าจะช่วยป้องกันการเลื่อนหลุดของกระดูกหน้าแข้งมาทางด้านหน้า เกิดเป็นความมั่นคงในจังหวะการเหยียดเข่า ลักษณะทางกายวิภาคศาสตร์ของเอ็นไขว้หน้าเป็นกลุ่มเส้นใยคอลลาเจนที่หุ้มด้วย synovial sheath มี

ทั้งหมด 2 ส่วนย่อยตามตำแหน่งจุดเกาะกระดูกหน้าแข้ง ได้แก่ anteromedial bundle และ posterolateral bundle^(3,4) เอ็นไขว้หน้าวางตัวลึกอยู่บริเวณตรงกลางข้อเข่า ซึ่งสัมพันธ์กับส่วนหัวของส่วนปลายกระดูกต้นขา มีจุดเกาะต้นจากขอบในด้านหลังของ lateral femoral condyle ไขว้ไปเกาะปลายกึ่งกลางของ intercondylar tibial eminence ทางด้านหน้า⁽⁵⁾ เอ็นไขว้หน้าทั้งสองส่วนจะรับแรงกระทำสูงสุด และต่ำสุดที่มุมงอเข่า 15 และ 30 องศา ตามลำดับ โดยในขณะที่เกิดมุมงอเข่า 15 องศา พบว่า posterolateral bundle รับแรงกระทำสูงสุด 21 ± 11 นิวตัน anteromedial bundle รับแรงกระทำสูงสุด 30 ± 15 นิวตัน ในขณะที่มุมงอเข่า 30 องศา พบว่า posterolateral bundle รับแรงกระทำต่ำสุด 14 ± 6 นิวตัน anteromedial bundle รับแรงกระทำต่ำสุด 35 ± 16 นิวตัน⁽⁶⁾ ซึ่งความมั่นคงตามมุมงอของข้อเข่านี้จะช่วยในการรักษาตำแหน่งผิวสัมผัสระหว่างข้อต่อกระดูกหน้าแข้ง และกระดูกต้นขา (tibiofemoral contact) ให้อยู่ในตำแหน่งที่ปกติขณะเคลื่อนไหว

ระบาดวิทยา

จากอุบัติการณ์การบาดเจ็บเอ็นไขว้หน้า เมื่อเปรียบเทียบระหว่างประชากรเพศชาย และเพศหญิง พบว่า อัตราการบาดเจ็บเอ็นไขว้หน้าพบได้ 68.6 ต่อประชากร 100,000 คนต่อปี และพบมากขึ้นในเพศชายมากกว่าเพศหญิง คิดเป็น 81.7 ต่อ 55.3 ต่อประชากร 100,000 คน⁽⁷⁾ ซึ่งสัดส่วนการบาดเจ็บเอ็นไขว้หน้าในกลุ่มนักกีฬาพบว่า เพศหญิงมีการบาดเจ็บได้มากกว่าเพศชาย 5.4 ถึง 7.8 เท่า⁽⁸⁾ ปัจจัยที่มีผลดังกล่าว อาจมาจากขนาดของ inter-

condylar notch ของเพศหญิง ทำให้ขนาดของเอ็นไขว้หน้าเล็กกว่าเพศชาย แนวการวางตัวของกระดูกยางค์ขา และแนวการบิดหมุนของกระดูกต้นขาและหน้าแข้ง ซึ่งส่งผลต่อการฉีกขาดของเอ็นไขว้หน้าได้ง่าย นอกจากนี้ ปัจจัยทางด้านระดับฮอร์โมนเพศหญิงที่มีการเปลี่ยนแปลงในช่วงมีประจำเดือนมีผลต่อระบบ metabolism ในร่างกายของนักกีฬาเพศหญิง ทำให้สมรรถภาพในการเล่นกีฬาลดลงอาจส่งผลให้เกิดการฉีกขาดของเอ็นไขว้หน้าเพิ่มขึ้นได้⁽⁹⁾

สาเหตุ และกลไกการบาดเจ็บ

กลไกการบาดเจ็บของเอ็นไขว้หน้ามีหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับแรงที่มากระทำต่อข้อเข่า โดยส่วนใหญ่พบแรงกระทำที่อาจทำให้เกิดการบาดเจ็บของเอ็นไขว้หน้าได้ 3 รูปแบบ ดังนี้

1. การบาดเจ็บจากแรงกระทำโดยตรง (direct contact injury)

เกิดจากแรงภายนอกมาปะทะที่ข้อเข่าโดยตรง ซึ่ง 1 ใน 3 ของผู้ป่วยพบได้บ่อยถึงประวัติที่ได้รับบาดเจ็บเอ็นไขว้หน้าเมื่อเขาอยู่ในท่าเหยียดสุด (hyperextension) หรือมีแรงมากระทำด้านนอกของข้อเข่า (valgus stress)⁽¹⁰⁾

2. การบาดเจ็บจากแรงกระทำโดยอ้อม (indirect contact injury)

เกิดจากแรงภายนอกมากระทำต่อตัวนักกีฬา แต่ไม่ได้ปะทะที่เข่าโดยตรง

3. การบาดเจ็บอื่น ๆ ที่ไม่ได้เกิดจากแรงกระทำภายนอก (non-contact injury)

เป็นการบาดเจ็บที่เกิดจากข้อเข่าเกิดการเปลี่ยนทิศทางการเคลื่อนไหวอย่างทันทีทันใด ทำให้ข้อเข่ามีการบิดจากลำตัวในขณะที่ฝ่าเท้ายัง

ติดอยู่กับพื้นในตำแหน่งเดิม หรือขณะที่กำลังชะลอความเร็ว ส่งผลให้เกิดแรง valgus ของข้อเข่า ร่วมกับกระดูกหน้าแข้งหมุนเข้าด้านใน ส่วนใหญ่พบการบาดเจ็บเอ็นไขว้ในรูแบบนี้นับมากถึงร้อยละ 70⁽¹¹⁻¹³⁾ และพบได้มากสุดในนักกีฬาที่มีอายุระหว่าง 15-40 ปี กีฬาส่วนใหญ่ที่พบคือ ฟุตบอล แฮนด์บอล วอลเลย์บอล และสกีภูเขา^(14,15)

จากการศึกษาของ Levine และคณะ⁽¹²⁾ พบว่า ร้อยละ 47 ของการบาดเจ็บเอ็นไขว้หน้าจะเกิดขึ้นเมื่อมีทิศทางของแรง และความหนักของแรงกระทำที่ข้อเข่าร่วมกัน คือ เกิดแรงเฉือนของกระดูกหน้าแข้งไปทางด้านหน้า (anterior tibial shear force) ที่บริเวณ proximal end ของกระดูกหน้าแข้ง ร่วมกับการกางออกของข้อเข่า และบิดหมุนเข้าด้านในของกระดูกหน้าแข้ง

ระดับการบาดเจ็บ และอาการแสดง

ความรุนแรงของการบาดเจ็บเอ็นไขว้หน้า แบ่งเป็น 4 ระดับ โดยระดับ 0 คือ มีการบาดเจ็บแต่เอ็นยังไม่มีกระดูกหัก ระดับ 1 คือ เอ็นไขว้หน้าบาดเจ็บ และมีการฉีกขาดบางส่วนแต่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของเส้นเอ็น ระดับ 2 คือ เอ็นไขว้หน้าบาดเจ็บ และมีการฉีกขาดมากกว่าครึ่งหนึ่งของเส้นเอ็นและระดับ 3 คือ เอ็นไขว้หน้าบาดเจ็บและฉีกขาดทั้งหมด⁽¹⁶⁾

อาการแสดงเมื่อมีการบาดเจ็บเอ็นไขว้หน้าขึ้นกับระยะเวลาที่เกิดการบาดเจ็บ ซึ่งในระยะแรกของการบาดเจ็บส่วนมากจะเป็นแบบเฉียบพลัน ในระยะนี้จะมีอาการปวดรุนแรงร่วมกับมีเสียงลั่นในข้อ โดยส่วนใหญ่จะยังพอสามารถเคลื่อนไหว เดินลงน้ำหนักได้บ้างเล็กน้อย หรือไม่สามารถเดินลงน้ำหนักได้เลย ข้อเข่าเกิดอาการบวมทันที

หรือหลังได้รับบาดเจ็บประมาณ 4 ชั่วโมง⁽¹⁷⁾ เนื่องจากเลือดออกภายในข้อเข่า ส่วนใหญ่ต้องพักการใช้งานข้อเข่าหลายสัปดาห์จึงจะสามารถกลับมาทำกิจกรรมได้ตามปกติ

การบาดเจ็บในระยะเรื้อรัง โดยมีการบาดเจ็บเอ็นไขว้หน้านานกว่า 6 สัปดาห์ขึ้นไป ในระยะนี้อาการปวดบวมเริ่มลดลง สามารถงอเข่า เดิน และวิ่งได้ แต่เมื่อผู้ป่วยใช้งานข้อเข่า หรือกลับไปเล่นกีฬาที่ต้องมีกิจกรรมการเคลื่อนไหว ข้อเข่ามากขึ้น จะมีอาการเข่าหลุด หรือเข่าหลวม รู้สึกว่าเข่าเคลื่อนออกจากกัน ข้อเข่าเริ่มไม่มั่นคง โดยเฉพาะเวลาบิดขา เดินผิดท่าทาง⁽¹⁸⁾ หรือเมื่อหมุนตัว วิ่งออกตัวแล้วหยุดอย่างรวดเร็ว รวมถึงการกระโดด⁽¹⁹⁾

การวินิจฉัยโรค

การตรวจร่างกายเพื่อประเมินการบาดเจ็บเอ็นไขว้หน้าควรทำการตรวจทันทีหลังบาดเจ็บก่อนที่จะเกิดอาการปวดบวม และกล้ามเนื้อรอบเข่าเกร็งตัว วิธีการตรวจที่ทำได้ง่ายคือ การตรวจ knee stability test ด้วย Lachman test ซึ่งเป็นการตรวจที่ไวต่ออาการบาดเจ็บร้อยละ 85 และมีความแม่นยำสูงร้อยละ 94⁽²⁰⁻²³⁾

การตรวจประเมินด้วยการถ่ายภาพรังสี (plain radiograph) ควรทำในกรณีผู้ป่วยสูญเสียความมั่นคงของข้อเข่า หรือข้อเข่าสูญเสียหน้าที่การทำงานหรือมีภาวะบวม มีเลือดออกในข้อชัดเจน การตรวจด้วยถ่ายภาพรังสีทำให้ทราบถึงการบาดเจ็บที่มีต่อกระดูก เช่น กระดูกหัก หรือแตกร้าว แต่ไม่สามารถมองเห็นเส้นเอ็นที่ขาดได้โดยตรง นอกจากนี้ การตรวจด้วยคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า (magnetic resonance imaging) เป็นการตรวจ

วินิจฉัยการบาดเจ็บเอ็นไขว้หน้าได้แม่นยำถึงร้อยละ 95 และมีความไวต่อการตรวจร้อยละ 86⁽²⁴⁾ ผลของภาพถ่ายด้วยคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าทำให้ทราบระดับการฉีกขาดของเอ็นไขว้หน้า และการบาดเจ็บหมอนรองข้อเข่าร่วมด้วย

การรักษาทางกายภาพบำบัด

การรักษาการบาดเจ็บเอ็นไขว้หน้ามีทั้งแบบอนุรักษ์นิยม และการผ่าตัด โดยยังไม่มีข้อมูลยืนยันชัดเจนถึงผลการรักษาแบบอนุรักษ์นิยมจะให้ผลการรักษาดีกว่าการผ่าตัด⁽²⁵⁾ ซึ่งการรักษาแบบอนุรักษ์นิยมเป็นทางเลือก อย่างไรก็ตาม การผ่าตัดส่องกล้องยังคงเป็นมาตรฐานการผ่าตัดที่นิยมใช้ซ่อมเอ็นไขว้หน้า⁽²⁶⁾ การรักษาทางกายภาพบำบัดเป็นอีกแนวทางการรักษาที่มีส่วนช่วยทั้งในการรักษาแบบอนุรักษ์นิยม และการผ่าตัด โดยจะมุ่งเน้นการรักษาตามอาการของผู้ป่วยในแต่ละระยะการบาดเจ็บ ซึ่งหลังบาดเจ็บเอ็นไขว้หน้า มักจะเกิดการจำกัดการเคลื่อนไหว การอ่อนกำลังของกล้ามเนื้อต้นขา รวมถึงข้อเข่าไม่มั่นคงขณะข้อเข่ามีการบิดหมุนอย่างรวดเร็ว

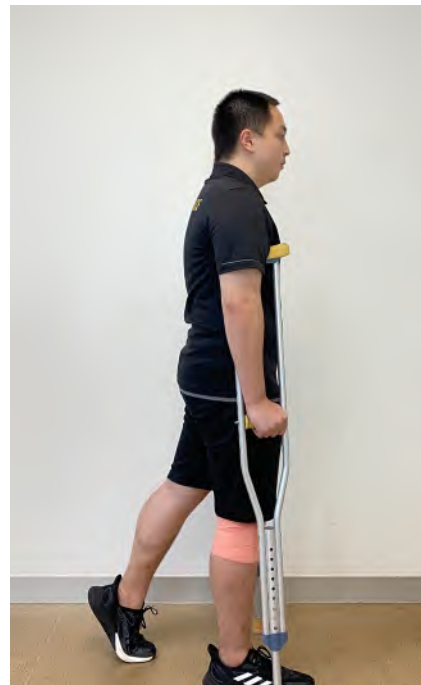
การรักษาทางกายภาพบำบัดตามระยะการบาดเจ็บ มีดังนี้

1. ระยะเฉียบพลัน

ใช้หลักการ “PRICE” ตั้งแต่ 42 ชั่วโมงแรก หลังการบาดเจ็บ จนถึง 72 ชั่วโมง เพื่อยับยั้งการอักเสบ อาการบวม กระตุ้นกระบวนการซ่อมแซมหลังบาดเจ็บให้สมบูรณ์ ลดการบาดเจ็บเรื้อรัง⁽¹⁷⁾ ซึ่ง “PRICE” ประกอบด้วย P (protection) โดยใส่เฝือก หรือพันเทปเพื่อหลีกเลี่ยงความรุนแรงของการบาดเจ็บ, R (rest) โดยให้บริเวณที่บาดเจ็บมีการเคลื่อนไหว หรือลงน้ำหนักน้อยที่สุด, I (ice)

การประคบเย็นบริเวณที่บาดเจ็บ, C (compression) การพันผ้าบริเวณที่บาดเจ็บและ E (evaluation) การวางแผนที่สูง

การเดินลงน้ำหนัก ผู้ป่วยจะต้องใช้อุปกรณ์ช่วยเพื่อควบคุมการลงน้ำหนักของร่างกายข้างที่บาดเจ็บ โดยส่วนใหญ่จะใช้ไม้ค้ำยันรักแร้ทั้ง 2 ข้าง ในช่วงที่เดินลงน้ำหนัก 5-10 วันแรก และในช่วง 7-14 วันต่อมาอาจใช้ไม้ค้ำยันรักแร้เพียงข้างเดียว ขณะเดิน จนกระทั่งสามารถเดินลงน้ำหนักได้เต็มที่โดยไม่ใช้อุปกรณ์ช่วย ซึ่งเป้าหมายสำคัญหลังบาดเจ็บเอ็นไขว้หน้า 2 สัปดาห์ คือ ผู้ป่วยสามารถเดินลงน้ำหนักขาข้างที่บาดเจ็บได้เต็มที่ (**ภาพที่ 13.1**)

ภาพที่ 13.1 การเดินลงน้ำหนักด้วยไม้ค้ำยันรักแร้

ภาพโดย ปกิตตา รังสิยานนท์ และได้รับอนุญาตจาก
อาสาสมัคร